

Academia Oamenilor de Știință din România
Secțiunea: Științe Istorice și Arheologie

Universitatea din Oradea
Departamentul de Istorie

Academia Română
Centrul de Studii Interdisciplinare
„Siviu Dragomir” – Oradea

Programul
Sesiunii Internaționale
„ROMÂNII DIN BALCANI
(SEC. AL VIII-LEA – SEC. AL. XXI-LEA)”

The Programme of the
International Scientific Conference
„THE ROMANIANS FROM BALKANS
(VIII – XXI CENTURIES)”

10 – 12 mai 2019
Oradea – România

SPONSORI ȘI COLABORATORI

Vali Leucuța - Cable S.R.L. – Oradea

și

Alți prieteni care nu doresc să fie nominalizați

Dar pe noi, Mamă, cui ne lași?

Eliberarea Transilvaniei istorice, Banatului, Crișanei, Sătmarului și Maramureșului de Armata Română, între noiembrie 1918 – iulie 1919, prin lupte împotriva armatei maghiare-republicană, apoi bolșevică, prin presiuni asupra armatei sârbești, obligată să se retragă din Banat – marchează împlinirea Hotărârilor de la Alba Iulia din 1 Decembrie 1918.

Mai ales Vestul românesc (comitatele Maramureș, Sătmar, Sălaj, Bihor, Arad, Timiș, Caraș, Thorontal) a avut de suferit, în urma asasinatelor individuale și de grup, făcute, cu o cruzime de nedescris, de către unități militare ale armatei maghiare. Au fost vizați reprezentanți ai „elitei minore” (preoți, învățători, notari, țărani mai înstăriți – cu toții știutori de carte), dar și membrii ai „elitei majore” (avocați, profesori, comercianți, funcționari de bancă, primari) – care au participat la Marea Adunare de la Alba Iulia. Reîntorși din Cetatea dacilor, romanilor și a lui Mihai Viteazul au fost pur și simplu vânați de echipe de asasini militari unguri, convinși că delegații românilor la Alba Iulia vor întreține speranțele consătenilor lor în Unirea cu România.

Instaurarea administrației românești sub conducerea Consiliului Dirigent de la Sibiu/Cluj, a fost o mostră de eficiență organizatorică românească. În același timp și de toleranță democratică față de etnicii care au intrat în componența statului național unitar românesc și au acceptat depunerea jurământului de loialitate față de București.

În așezarea administrativ-politică, economică și culturală a Ardealului în frontierele României Întregite, un rol important l-au avut oamenii de cultură români, atât din provincie, cât și din Vechiul Regat. Între aceștia, lumea teatrului prin scriitorii de piese de teatru și actori. Unul dintre autorii de piese de teatru și actor, în același timp, a fost Zaharia Bârsan. Originar din părțile Brașovului, s-a realizat profesional în Regatul României, sentimentele sale naționale obligându-l să treacă în Țară, sub presiunea polițienească austro-ungară.

Încă în 24 ianuarie 1919, sub impulsul procesului de eliberare a Transilvaniei de către Armata Română, pe scena Teatrului Național din București se joacă piesa *24 Ianuarie*, titlul inițial al *Poemului Unirii*.

Din 25 aprilie 1919, Teatrul Național din București efectuează un mare turneu în Transilvania. Piesele jucate aveau un evident mesaj național-patriotic, scoțând în evidență lupta românilor, de o parte și de alta a Carpaților – deopotrivă, pentru apărarea și afirmarea ființei naționale. Piese ca „Răzvan și Vidra” de B. P. Hașdeu, „Apus de soare” de Barbu Șt. Delavrancea, „Fântâna Blanduziei” de Vasile Alecsandri, „Trandafirii roșii” de Zaharia Bârsan – vizau tocmai ridicarea moralului românilor transilvăneni după teroarea maghiară pe care o suportaseră în primul an de după 1 Decembrie 1918.

Teatrul Național din București a prezentat reprezentații cu piesele amintite mai sus în 13 localități transilvănene: Brașov, Sighișoara, Mediaș, Sibiu, Blaj, Turda, Cluj, Bistrița, Alba Iulia, Orăștie, Deva, Lugoj. „Sceneta alegorică” *Poemul Unirii* a lui Zaharia Bârsan, deschidea, de fiecare dată, reprezentațiile.

Teatrul Național Român din Cluj, sub directoratul lui Zaharia Bârsan, și-a deschis porțile pe 1 decembrie 1919. Zi simbolică pentru românii transilvăneni! Spectacolul inaugural a cuprins două piese de teatru: „Se face ziuă” (dramă într-un act) și „Poemul Unirii”. Trupa de actori cuprindea nume mari din lumea actoricească din București: C. I. Nottara, Iancu Petrescu, George Ciprian, Olimpia Bârsan, Maria Bârsan (viitoarea Marietta Sadova), ș.a..

În „Poemul Unirii”, personajul principal – Olimpia Bârsan – reprezintă Regatul României. În jurul ei se adună, prin joc și cânt, noile provincii românești unite cu Patria Mamă: Bucovina, Basarabia, Transilvania, Banatul, Crișana, Sătmarul, Maramureșul. Toate fericite că s-au unit într-un stat național. În acest moment deosebit de cântec și dans se aude o voce îndepărtată. Un strigăt

de durere și speranță! Macedonia – țara românilor din Balcani, aromâni, istroromâni și meglenoromâni, întreabă România: *Mamă, pe noi cui ne lași?!**

De atunci și până astăzi aromânii se uită cu speranțe la România, căreia îi cere să îi sprijine, cultural și politic, ca să reziste procesului dur de grecizare și slavizare la care sunt supuși!

Ce face țara noastră, astăzi, pentru românii din Balcani?

Noi, la Oradea, organizăm această Sesiune Științifică, ale cărei lucrări le vom publica și trimite Guvernului din București, pentru sensibilizare și acțiune!

Oradea, mai 2019

Organizatorii,

Prof. univ. dr. Mihai D. Drecin

Prof. univ. dr. Ion Zainea

~Membrii ai AOSR~

* Datele au fost culese prin bunăvoința d-nei lector univ. dr. Anca Similar și d-nei lector univ. dr. Anca Hațiegan, cea mai avizată cercetătoare a istoriei teatrului românesc din Transilvania, ambele de la Facultatea de Teatru și Film, Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca. Drept pentru care le mulțumim pentru bunăvoință.

DESCHIDEREA LUCRĂRILOR

Sala de Conferințe a Bibliotecii Universității din Oradea

Vineri, 10 mai 2019, orele 9,30 – 10,30

1. Prof. univ. dr. ing. habil. Constantin BUNGĂU, Rectorul Universității din Oradea
2. Prof. univ. dr. ing. habil. Sorin CURILĂ, Președintele Senatului Universității din Oradea
3. Prof. univ. dr. Ion SOLCANU, Președintele Secțiunii: Științe Istorice și Arheologie, Academia Oamenilor de Știință din România
4. Ec. Ioan MIHAIU, Prefectul Județului Bihor
5. Prof. univ. dr. ing. Ioan MANG, Vicepreședinte al Consiliului Județean Bihor
6. Ilie BOLOJAN, Primarul Municipiului Oradea
7. Prof. univ. dr. Ioan HORGA, Decanul Facultății de Istorie, Relații Internaționale, Științe Politice și Științele Comunicării
8. Prof. univ. dr. habil. Sorin ȘIPOȘ, Director al Școlii Doctorale în Istorie, Director al Centrului de Studii Interdisciplinare „Silviu Dragomir” din Oradea
9. Prof. univ. dr. Mihai D. DRECIN, Membru corespondent al AOSR, Președintele Comitetului de organizare a Sesiunii Științifice

Ec. Ioana URS (solistă a Ansamblului de cântece și dansuri populare „Bihorul” Oradea) interpretează cântecul popular aromânesc „Ny dzuă di sârbâtoare”

Pauză de cafea 10,30 – 11,00

Prezentare de carte 11,00 – 11,30

Sorin Șipoș, *Silviu Dragomir - istoric*, ediția a III-a, Editura Episcopiei Devei și Hunedoarei, Deva, 2018, 560 p.; Prezintă: autorul, prof. univ. dr. habil., Director al Școlii Doctorale în Istorie, Director al Centrului de Studii Interdisciplinare „Silviu Dragomir” din Oradea

* * * *Declarația de autodeterminare de la Oradea din 12 Octombrie 1918*, Coordonatori: Gabriel Moisa, Sorin Șipoș, Ion Eremia, Editura Academiei Române, București, 2018, 324 p.; Prezintă: prof. univ. dr. habil. Gabriel Moisa, Prodecan al Facultății de Istorie, Relații Internaționale, Științe Politice și Științele Comunicării

Petre Țurlea, *Români și unguri*, vol. I (1918-1940), vol. II (1940-1945), vol. III (1945-2018), Editura Karta -Graphic, Ploiești, 2018; Prezintă: autorul, prof. univ. dr., membru al AOȘR

LUCRĂRI ÎN PLEN

Sala de Conferințe a Bibliotecii Universității din Oradea
Vineri, 10 mai 2019, orele 11,30 – 14,00

MODERATOR: prof. univ. dr. Ion SOLCANU

1. Dr. Stoica LASCU (prof. univ., Universitatea „Ovidius” din Constanța, Membru asociat al AOSR), *Conștiință de neam și conștiință națională la aromâni în epoca modernă*
2. Ambasador Dr. Viorel STĂNILĂ (cercetător științific, Institutul de Studii Sud-Est Europene, București), *Prolegomene la statutul de minoritate națională al aromânilor din Albania*
3. Dr. Mihai D. DRECIN (prof. univ., Universitatea din Oradea, Membru corespondent al AOSR), *Aromânii și evreii - primii bancheri ai Europei Centrale (sfârșitul sec. al XVIII-lea – prima jumătate a sec. al XIX-lea)*
4. Dr. Ion I. SOLCANU (prof. univ., Universitatea „Al. I. Cuza” din Iași, Președinte al Secțiunii Științe Istorice și Arheologie a AOSR), *Gimnazii, școli normale și licee în limba română înființate și subvenționate de la București pentru aromânii din Grecia (1864-1900)*
5. Dr. Ion EREMIA, Dr. Liliana ROTARU (prof. univ., conf. univ., Universitatea de Stat a Republicii Moldova, Chișinău), *Românii din Balcani în descrierile de călătorie și cercetările slaviștilor din Rusia (secolul al XIX-lea – începutul secolului al XX-lea)*

Discuții

SECȚIUNEA I

Sala de Conferințe a Bibliotecii Universității din Oradea
Vineri, 10 mai 2019, orele 16,00 – 19,00

MODERATOR: prof. univ. dr. habil. Corneliu PĂDUREAN

1. Dr. Jasmina GLIŠIĆ (profesor, Director al Bibliotecii din Golubac, Serbia, Președinte al Asociației părinților copiilor care doresc să învețe limba română la Școala Sandu/Timoc), *Organizarea bisericii din Serbia de Est din anul 1718 până astăzi*
2. Dr. Emanuil INEOAN (Cluj-Napoca), *Aromânii în relațiile româno-albaneze la începutul secolului al XX-lea*
3. Octavian SUCIU (publicist, Pančevo – Republica Serbia, președinte al „Astra” – Pančevo, Regiunea Autonomă Voivodina), *Românii din Banatul Sârbesc la Marea Unire de la Alba Iulia (1918)*
4. Dr. Corneliu PĂDUREAN (prof. univ., Universitatea „Aurel Vlaicu” Arad), *Consiliul Național Român din Vârșeț (1918-1919)*
5. Dr. Petre ȚURLEA (prof. univ., Universitatea Creștină „Dimitrie Cantemir” Ploiești, Membru corespondent al AOSR), *Românii din Serbia în anii celui de-Al Doilea Război Mondial*
6. Dr. Anatol PETRENCO (prof. univ. habil., Universitatea de Stat a Republicii Moldova, Chișinău), *Relațiile româno-iugoslave: trăsături distincte (1948-1989)*

Discuții

SECȚIUNEA a II-a

Sala de Conferințe a Centrului de Studii Interdisciplinare „Silviu Dragomir”
Biblioteca Universității din Oradea, etaj III
Vineri, 10 mai 2019, orele 16,00 – 19,00

MODERATOR: prof. univ. dr. Gabriel MOISA

1. Dr. Nistor BARDU (conf. univ., Universitatea „Ovidius” din Constanța), *Momente capitale din istoria scrisului în aromână*
2. Valentin MIK (jurnalist, Pančevo – Republica Serbia, Provincia Autonomă Voivodina, doctorand al Universității „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca), *Unele aspecte ale vieții publicistice românești din Provincia Autonomă Voivodina*
3. Dr. Mihaela BUCIN (conf. univ., Universitatea din Szeged, Ungaria), *Momente din istoria și tradițiile aromânilor samarioți*
4. George LASCU (jurist, doctorand al Școlii Doctorale în Științe Umaniste – Universitatea „Ovidius” din Constanța), *Repere juridice, în context istoric, din trecutul românilor balcanici*
5. Gabriela ENEA ELEKES (redactor, Budapesta – Ungaria, Departamentul pentru minorități din cadrul Institutului pentru Cercetarea și Dezvoltarea Învățământului, doctorand al Universității din Oradea), *Aspecte ale receptării operei eminesciene în spațiul cultural al Balcanilor de nord. Studiu de caz: maghiarii din sud*
6. Dr. Gabriel MOISA (prof. univ. habil., Universitatea din Oradea, Prodecan al Facultății de Istorie, Relații Internaționale, Științe Politice și Științele Comunicării), *Comunitatea românilor din Ungaria sau despre o „cădere” în Balcani*

Discuții

SECȚIUNEA a III-a

Sala de Conferințe a Centrului de Studii Interdisciplinare „Silviu Dragomir”
Biblioteca Universității din Oradea, etaj III
Vineri, 10 mai 2019, orele 16,00 – 19,00

MODERATOR: prof. univ. dr. Ion ZAINEA

1. Dr. Mirela MOCAN (profesor, Liceul Tehnologic de Turism și Alimentație Arieșeni, Alba), *Biserica „grecilor” din Alba Iulia*
2. Dr. Ivica GLIŠIĆ (arhitect, Președintele Forumului European pentru Cultură și Istorie, Filiala Serbia), *Bisericile ortodoxe ale comunității românești din Republica Serbia*
3. Dr. Ion ZAINEA, Dr. Beáta MENESI (prof. univ., Universitatea din Oradea, Membru asociat al AOSR; profesor, Școala Gimnazială „Gheorghe Bulgăr” Sanislău, Satu Mare), *Românii din Balcani în paginile Revistei „Familia” din Oradea (seria I, 1865-1906)*
4. Dr. Delia Florica CORA (profesor, Liceul Teoretic „Petőfi Sándor” Săcuieni, Bihor), *O revistă macedo-română în Bucureștiul interbelic (1926)*
5. Dr. Doru SINACI (profesor, Directorul Bibliotecii Județene „A. D. Xenopol” Arad), *Activitatea politică a macedoromânului Alexandru Mocioni*
6. Dr. Sorin ȘIPOȘ (prof. univ. habil, Universitatea din Oradea, Director al Școlii Doctorale în Istorie), *O ediție mai puțin cunoscută a lucrării lui Silviu Dragomir, Les Roumains des Pays Slaves de la Péninsule Balkanique en Moyen Âge*

Discuții

COMITETUL ȘTIINȚIFIC

1. Prof. univ. dr. Ion SOLCANU, Președintele Secțiunii Științe Istorice și Arheologie, Academia Oamenilor de Știință din România
2. Prof. univ. dr. Mihai D. DRECIN, Universitatea din Oradea, Membru corespondent al AOSR
3. Prof. univ. dr. Ion ZAINEA, Universitatea din Oradea, Membru asociat al AOSR
4. Prof. univ. dr. Ioan HORGA, Decan al Facultății de Istorie, Relații Internaționale, Științe Politice și Științele Comunicării, Universitatea din Oradea
5. Prof. univ. dr. habil., Sorin ȘIPOȘ, Director al Școlii Doctorale în Istorie, Director al Centrului de Studii Interdisciplinare „Silviu Dragomir” din Oradea, Universitatea din Oradea
6. Prof. univ. dr. habil., Gabriel MOISA, Prodecan al Facultății de Istorie, Relații Internaționale, Științe Politice și Științele Comunicării, Universitatea din Oradea

COMITETUL DE ORGANIZARE

1. Prof. univ. dr. Mihai D. DRECIN, Departamentul de Istorie, Universitatea din Oradea
2. Prof. univ. dr. Ion ZAINEA, Departamentul de Istorie, Universitatea din Oradea
3. Lector univ. dr. Florin SFRENGEU, Director al Departamentului de Istorie, Universitatea din Oradea
4. Dr. Ioan CIORBA, Director adjunct al Muzeului Cetății și Orașului Oradea, Complex Cultural
5. Florica UJOC, Director al Bibliotecii Universității din Oradea
6. Claudia Teodora IGNAT, Biroul de Comunicare al Universității din Oradea
7. Dr. Mihaela CIOCA-PĂCALĂ, secretar Prorector Departamentul de Cercetare
8. Dr. Emilia GALE, Departamentul de Relații Internaționale, Universitatea din Oradea
9. Dr. Beáta MENESI, profesor, Școala Gimnazială „Gheorghe Bulgar” Sanislău, Satu Mare
10. Maria BUDA, secretar Facultatea de Istorie, Relații Internaționale, Științe Politice și Științele Comunicării, Universitatea din Oradea
11. Dr. Constantin DEMETER, colaborator al Departamentului de Istorie
12. Daniel PUȘCAȘ, masterand, anul II, specializarea Istorie, Universitatea din Oradea

INFORMAȚII UTILE

- a. **Sosirea și cazarea participanților – joi, 9 mai 2019, după ora 12,00 și vineri, 10 mai 2019, de la orele 6,00, după cum urmează:**
- **colegii din străinătate la Hotel Impero**, Oradea, B-dul Decebal, nr. 69 (lângă Parcul Bălcescu și Grădina Zoologică). Camerele sunt rezervate nominal, la Recepție, camere single sau duble.
 - **colegii din țară la Căminul de Garnizoană Oradea**, Parcul Bălcescu, camere de două paturi. Pentru cei care sosesc cu trenul/mașina proprie, telefon taxi vezi la punctul c.
 - precizăm că lângă Hotel și Căminul de Garnizoană există parcare păzită pentru mașini personale.
- b. **Pe timpul desfășurării Sesiunii Științifice, mesele se vor servi după cum urmează:**
- **colegii din străinătate:** micul dejun la Hotel Impero, între orele 7,00 – 8,30, în zilele de 9 și 10 mai, eventual 11 mai, dacă părăsesc Oradea în dimineața zilei respective și nu vin în excursie, și în 13 mai cei care se mai cazează în 12/13 mai.
 - **colegii din țară:** micul dejun la Popota Garnizoanei Oradea (la 50 m de locul de cazare), între orele 8,00 – 9,00, în zilele de 10 și 11 mai.
 - **prânzul se va servi pentru toți participanții** la Restaurantul Universității în ziua de 10 mai, între orele 14,00 – 15,30, iar în 11 mai, doar pentru participanții din România, la Popota Garnizoanei Oradea între orele 14,00 – 15,00. **Participanții din străinătate vor servi prânzul din 11 mai, între orele 14,00-15,00, în sala de mese de la Hotel Impero.**
 - **cina se va servi pentru toți participanții** la Restaurantul Universității în ziua de 10 mai, între orele 19,00 – 20,00.
- c. **Deplasarea de la locul de cazare la Universitate** se poate face pe jos (10 – 15 minute) pe traseul Parcul Bălcescu – Muzeul Țării Crișurilor – strada Armata Română – Universitate – Biblioteca Universității. Costul deplasării cu taxiul în jur de 10 lei (City Taxi: 0722340380; Fulger Taxi: 0788887787, 0765076747; Hello Taxi: 0259949), iar de la Gara CFR la Căminul de Garnizoană în jur de 15 lei.
- d. **Sâmbătă, 11 mai 2019, dimineața – până la orele prânzului (13,03), participanții sunt liberi.** La orele 9, 15, în parcare de la Hotel Impero vor fi așteptați de d-l prof. Daniel PUȘCAȘ, masterand în anul II, specializarea Istorie, ghid turistic, care îi poate însoți în centrul istoric al orașului și în Cetatea Oradea (telefon: 0787652433).
- e. **Deplasarea în excursia din Munții Apuseni se face cu un autocar. Plecarea va avea loc sâmbătă, 11 mai, orele 15,30 din parcare Hotel Impero. Cazarea se va face la Cabana Militară de la Stâna de Vale. La plecarea de la Hotel Impero, pentru vizitarea orașului, colegii din străinătate** își vor preda bagajele la recepție, urmând să le recupereze în vederea cazării pentru 12/13 mai. La Stâna de Vale: cină festivă (11 mai), respectiv micul dejun și prânzul pe 12 mai. Pe traseul excursiei se vor vizita: Stațiunea Băile Felix, Colegiul Național „Samuil Vulcan” din Beiuș – școală națională românească din 1821, monumentul martirilor Ciordaș-Bolcaș, uciși de unguri în aprilie 1919, Izvorul Minunilor și Hotelul în care Lucrețiu Pătrășcanu a rostit, pentru prima dată, angajamentul său politic, în iunie 1945, potrivit căruia „Înainte de a fi comunist sunt român” – ultimele, obiective în Stâna de Vale. La plecarea de la Cabana Militară toți colegii care vor părăsi Oradea în seara zilei de 12 mai, sau în 13 mai dimineața – vor primi un pachet substanțial de hrană pentru cină sau pentru drumul din seara de 12 mai. Colegii care părăsesc Oradea în dimineața zilei de 13 mai, vor beneficia de micul dejun

la Hotel (oaspeții din străinătate), respectiv colegii din zonă vor beneficia de pachetul de drum, primit la Stâna de Vale.

Pentru excursie se va avea în vedere o încălțăminte adecvată, umbrelă și îmbrăcăminte pentru zona de munte.

- f. **Colegii din țară pot să-și procure bilete CFR pentru trenurile din seara zilei de 12 mai spre București, Constanța, Cluj-Napoca. Vom sosi cu autocarul în 12 mai, orele 18,00, în Gara CFR Oradea.**
- g. **Dorind să publicăm un volum cu lucrările Sesiunii științifice, vă vom transmite în timp util, prin e-mail, condițiile de redactare a studiilor.**

REZUMATELE COMUNICĂRILOR (în ordinea susținerilor)

CONȘTIINȚĂ DE NEAM ȘI CONȘTIINȚĂ NAȚIONALĂ LA AROMÂNI ÎN EPOCA MODERNĂ

de prof. univ. dr. Stoica LASCU (Constanța)

Conștiința identitară a urmașilor romanității balcanice poate fi urmărită pe firul istoriei, ea fiind consemnată de călători, de cronicari și documente medievale. Miron Costin, Stolnicul Constantin Cantacuzino, umanistul Dimitrie Cantemir, iluștri reprezentanți ai Școlii Ardelene, iluminați de origine vlahă originari din Moscopole, intelectuali români din Principatele Dunărene atestă, gradual, structurarea conștiinței de neam și a conștiinței naționale a celor care, treptat, se vor identifica cu românitatea balcanică. Sub influența pașoptiștilor și a generației unioniste, aromâni stabiliți în spațiul statal românesc – între ei Dimitrie Cosacovici, primul din vlăstarii Pindului cu conștiință manifestă românească, omul politic Dimitrie Bolintineanu, Părintele Averchie și numeroși comercianți – își vor conștientiza, din a doua jumătate a Secolului Naționalităților, propria naționalitate română. Sunt lansate apeluri, întemeiate școli și biserici românești în mediile vlahilor balcanici, societăți (la 23 septembrie 1879 se înființează Societatea de Cultură Macedo-Română), înființate publicații „ale românilor din Imperiul Otoman”, ale „românilor dela Pind”.

PROLEGOMENE LA STATUTUL DE MINORITATE NAȚIONALĂ AL AROMÂNILOR DIN ALBANIA

de dr. Viorel STĂNILĂ, ambasador (București)

Studiul prezintă etapele procesului de coagulare și organizare în R. Albania a mișcării pentru drepturile aromânilor și pentru formalizarea statutului lor ca entitate etnică cu statut recunoscut juridic. Sunt detaliate elementele caracteristice ale fiecăreia dintre cele trei etape principale în existența comunității aromânești din Albania în perioada contemporană (înainte de Al Doilea Război Mondial: perioada comunismului; prezent), cu accent pe istoria recentă și pe relațiile între organizațiile aromânești, de o parte, instituțiile statului albanez și celelalte minorități, de cealaltă parte, pentru a contribui la înțelegerea evoluțiilor care au culminat cu obținerea de către aromânii din Albania a statutului de minoritate națională abia în anul 2016.

AROMÂNII ȘI EVREII - PRIMII BANCHERI AI EUROPEI CENTRALE (SFÂRȘITUL SEC. AL XVIII-LEA – PRIMA JUMĂTATE A SEC. AL XIX-LEA)

de prof. univ. dr. Mihai D. DRECIN (Oradea)

Aromânii sau macedo-românii fac parte, alături de meglenoromâni și istroromâni, din romanitatea balcanică rezultată din romanizarea lumii tracice între sec. II î.Hr.- sec. IV d.Hr. Triburile slave i-au împins în zonele muntoase ale munților Pind și Rhodopi, sau în Peninsula Istria, fără a-i putea deznaționaliza.

Ocupațiile lor principale au fost oieritul, meșteșugurile și comerțul. Prin comerțul de mare anvergură dintre Orient și Europa Centrală, firme macedo-române au acumulat mari cantități de monedă. Acestea au stat la baza unor îndeletniciri specifice, ca zarafia, cămătăria și afacerile bancare moderne, în cadrul unor bănci societăți anonime pe acțiuni.

Prin „Edictul de concivilitate” dat la 1781, împăratul habsburg Iosif al II-lea le oferă și macedo-românilor protecția sa, inclusiv dreptul de-a locui și a face afaceri în orașe. Măsura era una modernă, ce viza impulsivitatea afacerilor lucrative și creșterea veniturilor statului prin impozitele care se percepeau de la oamenii de afaceri.

Dacă familia Rothschild își înființează „Creditanstalt” din Viena (1856), nici aromânii nu se lasă mai prejos. Astfel, Simeon Sina, din Moscopole, înființează la Viena „Banca de credit imobiliar”, cam în aceeași perioadă. Fiul său Simeon George Sina, se implică în industria bumbacului, cumpără pământ, sprijină cultura austriacă și maghiară. Zenobie Pop, fiul sibianului Hagi Constantin Pop, devine director al „Băncii naționale austriece privilegiate SA” din Viena, înființată în 1816 ca bancă de stat a Imperiului Habsburg. Puternica comunitate aromânească din Pesta pune bazele lui „Pesti hazai első takarékpénztár egyesület” la 1840. Aici activau ca bancheri și comercianți familiile Dunca, Mocioni, Gojdu ș.a.

Orașul Miskolc din nordul Ungariei, devine, din a doua jumătate a sec.al XIX-lea, un important pol al vieții economice și culturale a macedo-românilor.

Din păcate, macedo-românii așezați în spațiul slav, german și maghiar au fost asimilați în timp. Doar cei care s-au așezat în spațiul geografic și etnic românesc, la nord de Dunăre, au continuat să-și manifeste specificul romanic, românesc, îmbogățind cultura și economia românească modernă și contemporană.

GIMNAZII, ȘCOLI NORMALE ȘI LICEE ÎN LIMBA ROMÂNĂ ÎNFIINȚATE ȘI SUBVENȚIONATE DE LA BUCUREȘTI PENTRU AROMÂNII DIN GRECIA (1864-1900)

de prof. univ. dr. Ion I. SOLCANU (Iași)

Între 1864 și începutul deceniului nouă din secolul al XIX-lea statul român înființase în Grecia, la solicitarea aromânilor, zeci de școli primare, cu predare în limba română. Salariile învățătorilor, manualele și materialele didactice erau subvenționate integral de guvernele de la București.

Obținerea independenței de stat a Principatelor Unite și proclamarea României au accelerat procesul de înființare de noi școli primare, dar și de trepte superioare. Drept urmare, la 1881 ia ființă Gimnaziul român din Bitolia (Monastir); între 1885-1887 existau clase gimnaziale la școala

din Crușova, iar în 1887 își deschidea porțile Gimnaziul român de la Ianina, cu internat propriu pentru 20 de elevi, ale căror burse erau asigurate tot de statul român.

Un nou salt calitativ în învățământul cu predare în limba română pentru aromânii sud-dunăreni se produce prin crearea Liceului (1881) și Școlii normale pentru fete (1883), ambele în Bitolia (Monastir) și a Liceului comercial din Salonic (1895).

ROMÂNII DIN BALCANI ÎN DESCRIERILE DE CĂLĂTORIE ȘI CERCETĂRILE SLAVIȘTILOR DIN RUSIA (SECOLUL AL XIX-LEA – ÎNCEPUTUL SECOLULUI AL XX-LEA)

de prof. univ. dr. Ion EREMIA (Republica Moldova)
conf. univ. dr. Liliana ROTARU (Republica Moldova)

În secolul al XIX-lea sporește foarte mult interesul Rusiei față de slavii din peninsula Balcanică aflați sub dominație otomană. În acest context, mai mulți reprezentanți din Rusia întreprind călătorii și realizează studii referitoare la situația slavilor, dar și a altor comunități etnice de la sud de Dunăre pentru a face cunoștință cu ele atât cercurilor politice și științifice, cât și publicului din Rusia cu aceste realități, cu situația creștinilor din Balcani. Concomitent cu descrierile și studiile realizate asupra slavilor, călătorii și cercetătorii din Rusia au lăsat numeroase impresii de călătorii și cercetări, care vizează și pe românii din Balcani, care erau desemnați cu termenii vlahi, valahi, țințari, cuțovlahi, morlaci etc. Călătorii care au fost la fața locului descriu amănunțit și cu o deosebită pasiune așezările în care locuiau și modul de trai al românilor, chipul fizic, îmbrăcămintea, alimentația, îndeletnicirile etc., iar cercetările specialiștilor stabilesc locul românilor în peisajul demografic neuniform al Balcanilor. Este de menționat faptul că aprecierile făcute de călătorii și savanții din Rusia în secolul al XIX-lea – începutul secolului al XX-lea, de multe ori sunt mai exacte și mai obiective, decât aprecierile făcute ulterior de unii specialiști, care s-au referit direct sau indirect la problema românilor din sudul Dunării. Din acest considerent, descrierile călătorilor din Rusia prezintă o sursă istorică foarte importantă, care nu și-a pierdut actualitatea, pentru studierea românilor balcanici.

ORGANIZAREA BISERICII DIN SERBIA DE EST DIN ANUL 1718 PÂNĂ ASTĂZI

de dr. Jasmina GLIŠIĆ (Serbia)

Prin pacea de la Pojarevaț din 21 iulie 1718, Austriei i-a revenit Serbia de nord (Serbia otomană), care avea la est drept graniță râul Timoc, apoi teritoriile până la Paraćin, Stalac, Čačak, iar mai departe Drina până la Šabac. Conducerea a fost organizată în așa fel încât Krajina și împrejurimile să aparțină administrativ de Timișoara, formând cu aceasta districtul administrativ Timișoara, în timp ce Serbia reprezenta, din punct de vedere administrativ, Regatul Serbiei, în fruntea căruia se găsea Aleksandar Vitemberski.

După încheierea păcii de la Pojarevaț, situația politică s-a repercutat și în viața bisericească. Serbia se afla sub administrația Mitropoliei de la Belgrad, însă Krajina – nu, această regiune aparținând de Eparhia de la Vârșeț.

Importante informații referitoare la locuitorii și la situația bisericilor, despre preoți și cărți românești de pe teritoriul aflat sub jurisdicția mitropoliei belgradene găsim în raportul (1733) lui Maksim Ratković, secretar al mitropolitului belgradean. Grație recensământului turcesc din 1741 putem să ne facem o idee despre zonele Krajina și Ključ, care pentru noi este un izvor important de informații privind populația și viața din această regiune.

Anul 1833 este foarte important în istoria sârbă, în special pentru instituția bisericii, deoarece după această dată se petrec schimbări majore în cadrul acesteia. Odată cu reforma bisericii din 1833, a fost deschis Seminarul Teologic cu limba de predare sârbă. La înscriere nu s-a prezentat niciun candidat român din Serbia de Răsărit, unul dintre motive fiind necunoașterea limbii. Pe de altă parte însă, este vorba de o scăpare a statului, care nu a înființat și un seminar teologic în limba română, pentru a se asigura continuitatea slujbelor românilor ortodocși.

AROMÂNII ÎN RELAȚIILE ROMÂNNO-ALBANEZE LA ÎNCEPUTUL SECOLULUI AL XX-LEA

de dr. Emanuil INEOAN (Cluj-Napoca)

După pacea de la București încheiată în vara anului 1913, asistăm la majore schimbări în sânul comunităților aromâne din arealul sud-estului Europei, granițele noilor state naționale fragmentând regiunile locuite de aceștia, afectând iremediabil astfel marca profesională a acestor comunități și principala lor sursă de venit, transhumanța. Dacă hotarele Greciei cu Serbia și cu Bulgaria au fost fixate atunci, nu același lucru s-a întâmplat și în ceea ce privește delimitarea teritorială între Grecia și tânărul stat albanez. Această problemă ce va suscita aprinse dezbateri este cunoscută drept chestiunea Epirului de Nord, motiv de dispută între cele două state pe parcursul mai multor decenii. După proclamarea independenței Albaniei, România a fost prima țară care a recunoscut oficial noul stat și a acreditat în capital albaneză pe cel dintâi ministru plenipotențiar dintre toate statele europene. Interesul României pentru consolidarea noii entități statale face obiectul prezentării noastre.

ROMÂNII DIN BANATUL SÂRBESC LA MAREA UNIRE DE LA ALBA IULIA (1918)

de dr. Octavian SUCIU (Serbia)

La împlinirea visului milenar al românilor, la actul de unitate statală românească, la împlinirea unui drept etern al neamului român și astfel scăpa de oprirea națională și alegând dreptul la libertate deplină și unitate națională care a zguduit din temelii Imperiul Austro-Ungar, au luat parte și români din Banatul de Vest.

Constituirea Consiliului Național Român ce a avut loc anterior la Budapesta a avut o însemnătate deosebit de mare pentru finalizarea mișcării de împlinire a unității naționale românești, respectiv pentru convocarea Marii Unirii de la 1 decembrie 1918, în inima Ardealului la Alba Iulia. Alegerile pentru Alba Iulia s-au desfășurat între 10 și 23 noiembrie în 7 cercuri electorale: Vârșeț, Biserica Albă, Panciova, Uzdin (Ozora), Cici Dorf (Zichifalău) Sasca și Moravița. Numărul celor

aleși să reprezinte pe toți românii la Alba Iulia, inclusiv al membrilor Gărzilor Naționale care aproape sigur au participat la Alba Iulia, a fost:

- Vârșeț – 6 deputați
- Moravița – 3 deputați
- Biserica Albă – 15 deputați
- Uzdin – 7 deputați

În cercul electoral Uzdin au fost aleși:

1. Ioanichie Neagoe din Petrovăsâla-Vladimirovac
2. Ștefan Popa din Seleuș
3. Dușan Spăriosu din Uzdin
4. Gheorghe Zăria
5. Adrian Suciu
6. Gheorghe Miclea din Alibunar
7. Liviu Popescu din Petrovăsâla-Vladimirovac

Din cei 51 de delegați din Banatul de Vest, 7 delegați din fiecare cerc electoral, dintre care 2 reprezentau gărzile naționale române, iar 44 de delegați au fost aleși din cercurile electorale.

Neamul Românesc din Banatul de Vest a fost reprezentat de delegații de drept – protopopul Traian Oprea, administratorul protopop Nicolae Nediciu (Protopopiatul ortodox Vârșeț), protopopul Trifon Miclea (Protopopiatul ortodox Panciova), preotul militar G.N.R. Pavel Popa (comitatul Timiș) și delegații cercurilor electorale: pr. Ioan Andreescu (Cercul Moravița), pr. Traian Lazăr, pr. Teodor Petrică, pr. Victor Popovici (Cercul Biserica Albă), pr. Ioanichie Neagoe, pr. Ștefan Popa (Cercul Uzdin/Ozora), pr. Virgil Musta (Cercul Cicidorf/Zichfălău) și pr. Mihuț Jigorea (Cercul electoral Panciova).

Din rândul învățătorilor, delegați ai cercurilor electorale au fost: Pavel Rudeanu, Iosif Popa (Cercul electoral Uzdin/Ozora), Simion Lațcu, Nicolae Raicu (Cercul electoral Cicidorf/ Zichfălău) și Teodor Cătălina (Cercul electoral Panciova).

Alți delegați au fost ofițeri, medici funcționari, liber profesioniști, țărani și meșteșugari, reprezentând cercurile electorale Vârșeț, Moravița, Biserica Albă, Uzdin, Zichfălău/Cicidorf, Panciova, Deliblata.

CONSILIUL NAȚIONAL ROMÂN DIN VÂRȘEȚ (1918-1919)

de prof. univ. dr. habil. Corneliu PĂDUREAN

La Serviciul Județean Arad al Arhivelor Naționale, în *Fondul Consiliul Național Român Arad*, au fost identificate un număr de documente, care relevă faptul că românii din Vârșeț (Serbia), și-au constituit în toamna anului 1918, propriul Consiliul Național. Prezența acestor documente în fondul amintit, se explică prin faptul că consiliile naționale locale (județene), trebuiau să transmită spre Consiliul Național Român Central de la Arad, documentele pe care le emiteau.

Constituirea Consiliului Național din Vârșeț, din „deputați și alți fruntași ai neamului nostru”, este anunțată prin intermediul unui *Apel* publicat la data de 4 noiembrie 1918. Acesta era semnat de către *Fruntașii români din Vârșeț și jur.* Acest organism reprezentativ al românilor din Vârșeț, era compus din 10 membrii, avându-l în frunte pe dr. Petru Zepeniag.

La scurt timp, s-a constituit la Vârșeț și Consiliul Militar Român. Conform *Apelului* publicat la 6 noiembrie 1918, acest organism era condus de către locotenent colonelul Gavril Mihailov.

ROMÂNII DIN SERBIA ÎN ANII CELUI DE-AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL

de prof. univ. dr. Petre ȚURLEA (Ploiești)

Situația românilor din Serbia, în perioada 1940-1944, are elemente de asemănare, dar și de deosebire, în raport cu perioada interbelică și cu aceea postbelică.

Asemănările sunt majore și negative: oprimarea de către sârbi a românilor, pe motive etnice; o permanentă încercare de deznaționalizare a lor; acțiunea de blocare a oricărei manifestări de conservare a individualității lor naționale, în toate planurile – economic, școlar, religios, cultural, politic.

Există și deosebiri: în perioada 1940-1944 și factori externi Serbiei – Germania, Ungaria, Bulgaria – au influențat negativ situația românilor. De asemenea, perioada respectivă a fost singura în care România i-a ajutat efectiv pe românii din Serbia. Dar, nu a profitat de momentul favorabil pentru a uni regiunile locuite de aceștia cu Țara. Gestului prietenesc al lui Ion Antonescu, de neintervenție împotriva unui vecin aflat în dificultate – cum rar se întâlnește în comportamentul statelor moderne –, cu atât mai de apreciat, cu cât România putea să emită cereri îndreptățite etnic asupra unor părți din Serbia, i s-a răspuns, din partea sârbilor, în timpul războiului, cu continuarea oprimirii naționale a românilor. Iar după război, s-a dus aceeași politică antiromânească; constanța ei este evidentă și în secolul al XXI-lea.

Dar, în Europa contemporană, prietenia sinceră, aducătoare de beneficii reciproce dintre două state vecine se bazează și pe tratamentul civilizată, democratic, aplicat minorităților naționale din interiorul acestora. România și-a îndeplinit, de mult timp, această îndatorire; rămâne ca și Serbia să o facă.

RELAȚIILE ROMÂNNO-IUGOSLAVE: TRĂSĂTURI DISTINCTE (1948-1989)

de prof. univ. dr. Anatol PETRENCO (Republica Moldova)

Pe baza documentelor, publicate recent la Chișinău, referitoare la politica externă a României, examinată de URSS și numită, pentru „uz intern”, ca fiind un „Curs deosebit” de cel promovat de statele-membre ale Tratatului de la Varșovia, voi examina și expune aprecierile făcute de sovietici relațiilor României cu Iugoslavia, condusă de I. B. Tito.

MOMENTE CAPITALE DIN ISTORIA SCRISULUI ÎN AROMÂNĂ

de conf. univ. dr. Nistor BARDU (Constanța)

În plin secol al Luminilor, la Moscopole, orașul emblematic al aromânilor din Albania și de peste tot, precum și în orașele din împrejurimi, odată cu mărfurile din toată lumea ajungeau aici și ideile iluministe. Scrierile tipărite ale moscopolenilor Theodor Anastas Cavalioti (*Vocabularul*,

1770), Daniil Moscopoleanul (*Lexiconul tetragloson*, 1794) și Constantin Ucuta (*Noua învățătură sau Abecedar ușor*, 1797), cărora li se adaugă manuscrisele *Codex Dimonie* și *Liturghier aromânesc*, datând cam din aceeași perioadă, alcătuiesc primul moment crucial al scrisului în aromână. Al doilea moment capital al scrisului tipărit în aromână se datorează autorilor moscopoleni Gheorghe Constantin Roja (*Măiestria ghiovășirii românești cu litere românești, care sunt literele românilor ceale vechi*, 1809) și Mihail Boiagi (*Gramatica română sau macedovlahă*, 1813). Al treilea moment capital al scrisului în aromână, care se conturează începând cu a doua jumătate a secolului al XIX-lea, este opera constructivă a Statului Român (școli, biserici, tipărituri în dialect).

UNELE ASPECTE ALE VIEȚII PUBLICISTICE ROMÂNEȘTI DIN PROVINCIA AUTONOMĂ VOIVODINA

de dr. Valentin MIK (Serbia)

Primele forme de activitate publicistică în limba maternă la românii din Provincia Autonomă Voivodina (R.Serbia) apar la sfârșitul secolului al XIX-lea, continuând să se dezvolte în perioada interbelică și atingând apogeul dezvoltării odată cu înființarea C.P.E. „Libertatea” din Panciova și mai departe pe parcursul deceniilor care au urmat. Cu dezvoltarea tehnologiilor moderne la sfârșitul secolului XX și începutul secolului XXI au fost îmbunătățite considerabil și condițiile de muncă în domeniul ziaristicii. Însemnătatea presei scrise pentru românii din Voivodina este multiplă. Îndeplinindu-și funcția de bază, cea informativă, în dependență de împrejurările socio-politice ale vremii, presa scrisă a avut funcții diferite. Funcția socială a acestora poate să fie tema unor analize ample. În tot cazul, oricare dintre ziarele apărute pe parcursul vremii de la *Convorbiri pedagogice*, *Nădejdea* și până la *Libertatea* de astăzi, au reprezentat pentru cititorul român, timp îndelungat, unica sursă de comunicare cu semenii săi din localități mai îndepărtate, sau în ultimele decenii, a diasporei românești enorme cu mediul de unde provin. Funcția educativă a acestor ziare a fost poate și cea mai importantă. Astfel românii din Voivodina vorbitori ai diferitelor graiuri (în dependență din ce zonă a României își trag originea), au avut ocazia să citească texte în limba literară și în felul acesta să-și dezvolte conștiința de apartenență la filonul lingvistic și cultural românesc. Îndeplinindu-și funcția lor culturală, ziarele au contribuit, în mare parte, la dezvoltarea activităților cultural-artistice, atât prin promovarea acestora dar și prin participarea directă a ziariștilor la organizarea evenimentelor culturale de amploare. Din resursele sale umane, presa scrisă din Voivodina, pe parcursul istoriei, a dat contribuții enorme și la dezvoltarea literaturii române, scoțând la suprafață, nume însemnate de scriitori, a căror opere sunt înscrise cu litere de aur pe paginile literaturii române în general. Intenția lucrării de față este să prezinte o traiectorie în timp a presei scrise în limba română din Voivodina (R.Serbia), astfel că mă voi ocupa, în primul rând, de aspectul ei istoric, foarte important pentru a fi înțelese celelalte aspecte ale evoluției comunității române din Voivodina (cultură, învățământ, lupta pentru păstrarea identității naționale), aflate în corelație directă sau indirectă cu presa scrisă.

MOMENTE DIN ISTORIA ȘI TRADIȚIILE AROMÂNILOR SAMARIOȚI

de conf. univ. dr. Mihaela BUCIN (Ungaria)

În revista *România Literară*, numărul 33 din anul 2000, a apărut un eseu-jurnal de călătorie cu titlul *Et in SAMARINA ego!*, al profesorului universitar dilectolog Matilda-Caragiu Marioțeanu. Articolul cuprindea descrierea unei călătorii întreprinse pe locurile de obârșie ale familiei autoarei, care a fost sora actorului Toma Caragiu. Cei doi frați Caragiu s-au născut la începutul secolului al XX-lea, într-un sat din Munții Pindului, Argos Orestiko – Hrupiște, în aromână. Eseul Matildei Caragiu se încheie cu o propoziție care m-a determinat să pornesc și eu într-o călătorie prin satele locuite de aromâni, din vestul Greciei: „Să nu disperăm: visurile se împlinesc...fie și foarte târziu, chiar și după moarte”. Lucrarea de față prezintă, folosind instrumentarul antropologiei culturale, situația Samarinei contemporane, prin câteva momente din istoria și tradițiile locului, întregitate în 2011, cu ocazia celei mai mari sărbători a comunității: 15 august, Adormirea Maicii Domnului, zi în care samarioții din întreaga lume se adună în satul lor.

REPERE JURIDICE, ÎN CONTEXT ISTORIC, DIN TRECUTUL ROMÂNILOR BALCANICI

de George LASCU (Constanța)

Prezența vlahilor balcanici în acte juridice de sine stătătoare în Epoca Modernă poate fi urmărită și în conținutul a numeroase acte și documente emise, în contextul istoric dat, de către autoritățile Imperiului Otoman, respectiv ale Statului Român Modern. Un prim reper îl constituie decretul domnitorului Cuza, emis la 16 aprilie 1864, prin care se acorda „elevului” Demetriu Athanasescu, „din Macedonia”, o sumă de bani, „drept ajutor întru întoarcerea numitului în patria sa spre a descinde acolo o școală primară pentru învățarea limbii române”. Teșkereaua marelui vizir Savfet-Pașa, emisă la 12 septembrie 1878, constituie o primă recunoaștere din partea Imperiului Otoman ce îndemna ca autoritățile să înlesnească exercitarea dreptului supușilor români la „întemeierea de școli și instruire în propria limbă”. Iradeaua imperială din 9/22 mai 1905 avea să întărească această recunoaștere. Tratatul de Pace de la București (28 iulie/10 august 1913), alte mențiuni din perioada interbelică jalonează aceste reperi juridice.

ASPECTE ALE RECEPTĂRII OPEREI EMINESCIENE ÎN SPAȚIUL CULTURAL AL BALCANILOR DE NORD. STUDIU DE CAZ: MAGHIARII DIN SUD

de Gabriela ENEA ELEKES (Ungaria)

Destinul literar al poetului Mihai Eminescu este strâns legat de capitala ungară: aici are loc debutul său poetic, la Pesta în 1866, în revista *Familia* condusă de Iosif Vulcan, precum și debutul său publicistic în ziare ca *Umoristul*, *Albina*, *Federațiunea*. Debutul său în poezie a avut loc la numai 16 ani, cu poezia *De-aș avea*.

Limba maghiară este a doua limbă în care s-a tradus Eminescu, prin Sándor József, în anul 1885, dar este limba în care s-a tradus cel mai mult din creația sa. Este știut faptul că primele traduceri din Eminescu apar în anul 1881 în limba germană, în antologia întocmită de Carmen Sylva și Mite Kremnitz.

Nu este în literatura universală încă un poet căruia să i se fi tradus atât de des versurile în limba maghiară, așa cum i s-au tradus lui Eminescu. În 20 de volume și în mai multe antologii i-a fost publicată întreaga sa operă. Deja în 1895 s-au scris despre el în limba maghiară două lucrări eseistice. De-a lungul anilor aproape 120 de poeți, scriitori, esești, istorici literari, preoți, juriști au tălmăcit creațiile poetului român. Printre ei amintim pe: Révai Károly, Áprily Lajos, Dsida Jenő, Oláh Gábor, Szabó Lőrinc, Jekely Zoltán, Képes Géza, Franyó Zoltán, Gáldi László, Majtényi Erik, Szemlér Ferenc, Kányádi Sándor, Márkó Béla și Kovács András Ferenc.

În analiza receptării în limba maghiară a operei eminesciene este foarte important să ne oprim asupra contextului vremii, asupra schimbărilor survenite în atitudinea față de literaturile popoarelor aflate în vecinătatea maghiarilor, precum și asupra conceptului de traducere, din a doua jumătate a secolului al XIX-lea.

COMUNITATEA ROMÂNILOR DIN UNGARIA SAU DESPRE O „CĂDERE” ÎN BALCANI

de prof. univ. dr. Gabriel MOISA (Oradea)

Comunicarea de față s-ar putea numi foarte bine *Despre cifre în lungul secol XX. Inflexiuni „balcanice” referitoare la demografia comunității românești din Ungaria*. Ea face o incursiune în evoluția numerică a comunității românești din Ungaria trianonică în ultimul secol.

Discuția este una foarte complexă atunci când sunt analizate în paralel punctele de vedere ale istoriografiilor română și maghiară.

Fără a fi o temă de cercetare foarte vizibilă în peisajul istoriografic românesc și maghiar aceasta a fost totuși de câteva ori în atenția istoricilor, sociologilor sau a jurnaliștilor. Lucrarea dezbate pe câteva paliere această discuție istoriografică de-a lungul ultimului secol trecut de la Tratatul de la Trianon din 4 iunie 1920.

BISERICA „GRECILOR” DIN ALBA IULIA

de prof. dr. Mirela MOCAN (Arieșeni/Alba)

„Biserica grecilor” este unul dintre cele patru lăcașuri de cult ridicate pentru românii din „Orașul de Jos” în secolul al XVIII-lea. Denumirea de „Biserica grecilor” face trimitere la contribuția negustorilor aromâni la ridicarea ei. Între ctitori s-ar afla și numele preotului Nicolae Raț, ultimul duhovnic al lui Horea și Cloșca. În documente se mai menționează și calitatea de biserică „neunită”, adică ortodoxă, spre deosebire de lăcașurile greco-catolice. Nevoia ridicării lăcașului de cult pare să aibă legătură cu preluarea Bisericii ortodoxe din actualul cartier Lipoveni de către uniți, după 1760.

La sfârșitul secolului al XVIII-lea, la momentul construcției, „Biserica grecilor” se afla la marginea orașului Alba Iulia, în câmp. Pe măsură ce au fost construite noi și noi case și urbea s-a extins, lăcașul de cult a ajuns să aibă o poziție centrală.

Planul edificiului este de biserică-sală. Turnul cu două intrări se deosebește de al celorlalte Biserici ortodoxe din Orașul de Jos, în sensul că nu dă impresia de masivitate, ci de armonie deplină cu corpul bisericii.

În interior, pe una dintre ușile altarului, se află o imagine mai puțin obișnuită, cu arhidiaconul Ștefan prezentând macheta bisericii. Iconostasul este unul grandios, cu elemente tipic baroce.

BISERICILE ORTODOXE ALE COMUNITĂȚII ROMÂNEȘTI DIN REPUBLICA SERBIA

de dr. Ivica GLIŠIĆ (Serbia)

Pentru românii din Voivodina, Biserica Ortodoxă Română a fost una dintre principalele instituții care a influențat și contribuit direct la formarea și dezvoltarea identității naționale românești în Banat. Biserica a jucat un rol semnificativ la dezvoltarea culturală a populației, la alfabetizare, cultivarea religiei și păstrării limbii și sentimentului național.

Biserica este instituția care păstrează obiceiurile din cele mai vechi vremuri. Aceste obiceiuri, pe lângă conotația lor religioasă, cu timpul au dobândit strălucirea și importanța deosebită despre originea noastră, prezența noastră și rolul nostru la dezvoltarea culturii și spiritualității în regiunea Carpatico-Dunăreană.

În secolul al XVIII-lea românii din spațiul dintre Dunăre, Timoc și Morava au fost sub jurisdicția Mitropoliei Belgradului, care a fost înființată în urma păcii de la Požarevac în 1718. Austria a ținut pe lângă întreg Banatul și Oltenia și o parte a Serbiei de azi. Pe lângă protopopiatele existente în componența episcopiei Vârșetului au intrat și următoarele protopopiate: Krivina, Krajna și Ključ, spațiul din nord-estul Serbiei. Această stare a fost valabilă până în 1739, când prin Pacea de la Belgrad Austria pierde teritoriile de la sud de Dunăre.

ROMÂNII DIN BALCANI ÎN PAGINILE REVISTEI „FAMILIA” DIN ORADEA (SERIA I, 1865-1906)

de prof. univ. dr. Ion ZAINEA (Oradea)
prof. dr. Beáta MENESI (Carei)

Apărută în anul 1865, mai întâi la Budapesta, până în 1880, iar după această dată la Oradea, „foaia enciclopedică” *Familia* a fost o oglindă a vieții intelectuale românești de pretutindeni, având rolul de catalizator de energii creatoare, de modelator al conștiinței naționale. Numeroasa comunitate românească din sudul Dunării a trezit, în mod constant, interesul revistei și a redactorului-proprietar al său, Iosif Vulcan. Ca urmare, revista va găzdui în paginile sale semnalări ale manifestărilor acestei comunități, în articole consistente, aparținând unor colaboratori fideli,

articole referitoare la istoria, limba și cultura românilor sud-dunăreni. Revista militează pentru stabilirea de contacte cu românii din Balcani, propunându-și să lucreze pentru afirmarea națională și respectarea drepturilor strămoșești, pentru readucerea la lumină a trecutului literar al acestei comunități și pentru cultivarea stăruitoare a dialectului aromân.

O REVISTĂ MACEDO-ROMÂNĂ ÎN BUCUREȘTIUL INTERBELIC (1926)

de prof. dr. Delia CORA (Oradea)

În plin proces de emigrare a comunităților de aromâni din noile state naționale formate în Balcani, la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului XX, mai ales după războiul greco-turc (1920-1923) încheiat cu Pacea de la Lausanne (1923) care a prevăzut un schimb de populație între Grecia și Turcia, iar aproximativ 1.3 milioane de greci au fost așezați de statul grec în părțile Macedoniei și Traciei, primite de la Turcia, prin deposedarea aromânilor de pământurile cumpărate de la sultan și folosite de sute de ani, preluați de statul român și așezați în județele dobrogene (Durostor, Caliacra, Tulcea, Constanța), în 1926, apare la București *Revista „Ecoul Macedoniei și României”*, sub direcția unui comitet și în ediție bilunară, dacă luăm în calcul precizarea de pe copertă.

În Catalogul publicațiilor periodice al Bibliotecii Academiei Române, au fost găsite 7 numere ale acestei reviste, editate între lunile mai și decembrie 1926. Textele sunt scrise în limba română, în mare parte neasumate. Câteva articole, cu tentă naționalistă, sunt semnate de G. D. Nicolescu-Săbioară. Nu deținem date despre acest autor, nu se știe dacă e numele real sau un pseudonim.

În paginile publicate, se regăsesc articole politice, ocupându-se cu deosebire de aromânii din Macedonia, precum și articole care radiografiază probleme ale societății românești aflată în plină modernizare, după întregirea de la 1918. În articole ce au titluri precum: „Educația țăranilor și a țăranșilor”, „Școli medii la sate” sau „Observații igienice și medicamente” este criticată politica guvernelor liberale care nu este prea aproape de nevoile populației rurale. Sunt mai multe scrierile despre situația macedonenilor (aromânilor) din țările de la Sud de Dunăre, precum comunitatea rămasă în Bulgaria, stat care, în concepția autorilor, duce o politică dură de deznaționalizare. Unele luări de poziție prin rândurile publicate, au vădite tente antisemite, ceea ce nu e de mirare. În perioada interbelică, anumiți aromâni din rândurile studențimii din România, au fost membri activi ai partidului de extremă dreaptă și creștin "Mișcarea Legionară".

În stadiul actual al cercetării, nu deținem informații despre editarea altor numere ale *Revistei*, ori dacă comitetul de redacție a editat, ulterior sub un alt nume, o altă publicație.

ACTIVITATEA POLITICĂ A MACEDOROMÂNULUI ALEXANDRU MOCIONI

de dr. Doru SINACI (Arad)

Cel care a înțeles necesitatea organizării politice a românilor din Banat și Ungaria a fost, cu siguranță, Alexandru Mocioni. În februarie 1869, la Timișoara, a fost înființat Partidul Național

Român din Banat și Ungaria, Alexandru Mocioni inspirându-se în acest sens din organizarea marilor formațiuni politice europene. Pe lângă faptul că avea o conducere centrală, partidul înființat la Timișoara avea filiale în fiecare cerc electoral cu populație românească și participa activ la competițiile electorale. La acea vreme, când era ales președinte, Alexandru Mocioni avea doar 27 de ani, dar programul politic propus de el era cât se poate de consistent: recăștigarea autonomiei Transilvaniei, folosirea limbii române în administrație și în justiție în teritoriile locuite de români, precum și numirea în aceste unități administrative de funcționari români sau de oameni care vorbesc limba română.

O EDIȚIE MAI PUȚIN CUNOSCUTĂ A LUCRĂRII LUI SILVIU DRAGOMIR,
LES ROUMAINS DES PAYS SLAVES DE LA PÉNINSULE
BALKANIQUE EN MOYEN ÂGE

de prof. univ. dr. Sorin ȘIPOȘ (Oradea)

În fondul Silviu Dragomir de la Serviciul Județean Hunedoara se găsește lucrarea istoricului Silviu Dragomir, *Les Roumains des Pays Slaves de la Péninsule Balkanique en Moyen Âge*, pregătită pentru tipar, având și corecturile autorului. Cercetarea noastră încearcă să reconstituie contextul în care istoricul clujean și-a elaborat lucrarea și concluziile la care a ajuns în cercetarea istoriei românilor din nordul Peninsulei Balcanice în Evul Mediu. Știm că Silviu Dragomir a fost interesat de istoria românilor din Balcani, a publicat o lucrare *Vlahii și morlacii*, precum și câteva studii, în perioada interbelică. Istoricul și-a extins cercetările în această problematică pregătind o sinteză complexă despre românii din nordul Peninsulei Balcanice în Evul Mediu. Arestarea și închiderea sa la Caransebeș și Sighet i-au întrerupt munca de cercetare, însă după eliberarea din detenție istoricul și-a continuat cercetările, reușind să publice, în anul 1959, *Vlahii din nordul Peninsulei Balcanice în Evul Mediu*. Credem că lucrarea urma să fie completată și cu o ediție în limba franceză, destinată specialiștilor din Europa, manuscrisul pregătit pentru corectură, aflat la Deva, fiind o mărturie în acest sens, dar acesta nu mai a fost tipărit niciodată.